

TÜRKİYE'DE BİR KİTAPÇININ 50 YILI

Remzi Bengi

(Hatay 1907 - 1978 İstanbul)

Halil İbrahim GÖKTÜRK

Belli ki insanoglunun yaşam süreci başlanırdaki, konuşmanın yazıya dökülmesi gereğinden bildiğimiz harf doğmuştur. Gittide harflerde yazıyı ve yazın türlerini oluşturagelmışler. Belki en eski yazılardan günümüzde hâlâ kullanılanı 2500 harfli Çin yazısıdır. Ve de bugüne değin süregelen Çin'in geleneksel kültürünü ayakta tutan temellerden biridir.

Bir kaç yıl önce yayınladığımız bir biyografi kitabı vardı. Onun ilk baskısını, önsözünü yazan Enver Ziya Karal Hocaya sunduğumuz zaman hoca, kitabı açmadan havada sallayarak: "Dostum, yeryüzünde herşey, hatta mezar taşları bile savrulur, gider, İzleri kalmaz.. Ama şu mürekkepli kâğıt tomarı, tozlu kitaplık raflarında yüz-yıllarca yaşayacaktır." demişti... Nitekim Batılılar ve yeryüzündeki uygar ülkelerin insanları, aralıksız hâlâ seslenirler, söz ve davranışlarıyla: "Kitapsız kültür olmaz." diye. İşte böylece kitaplara; toplunlar gerek duymuş. Sürtgit uygar yaşam için bilgi, kültür ve san'atın değişmez bir kaynağı oluvermişler...

Hal odur ki, Okur - Kitap - Yazar üçgeni ortasına bir takım görünmez ellerden alinterleri ve göz nurları damlar. Oysa, okurla kitap arasında sadece tek bir şey, yani yazarın belli belirsiz hayali titreşir. Ayrıca yazarla kitap arasında geçmiş çabalar, emekler, evrelerin hiçbiri akla gelmez. Öylece kitabı okuyan, son sayfayı kapatıp, geçer gider. Ama kitabın, kitapçı vitrine gelinceye değin başından geçen oluşum öyküsü de bu arada kaynar gider.

İlk basımevinin babası Alman Johannes Gutenberg'dir. Ta 1446'danberi, kara mürekkebin ak kâğıt üstündeki sürekli serüveni nedense çok kez anımsanmaz. Halbuki bugün bile hâlâ tanınmaz iş imzalar, devlet ve varlıklı kişiler dışında, herhangi bir kitabın yayın piyasasına çıkması bir şans işidir, çok değerli olsa bile ... Tıpkı salt söylenecek bir sözöl olup ta onu bir türlü söyleyememek gibi... Yazdığı eseri bastıramamak sıkıntısını geçmişte bazan büyük yazarlar da çekmişler .. bu bir çeşit yazgı galiba .. hele az gelişmiş ülkelerde doğar ve yaşarlarsa... Çünkü o hizmet alanına devlet uzmanmaza, kişiler için kapital, tesis ve

türlü rizkleri göze almayı gerektiriyor. Eğer arayıcılarınca, bilim, düşünce, san'at bir tür yüce servetse, yayınlanamamış kitaplar da şüphesiz yitirilmiş birer kazanç sayılmalı... Uygar ve kültürlü ülkeler, kitabın değerinin farkına çok önceleri varmışlar. Bundan böyle de bol kitap üretim san'atına çok öncelerden girişmişler. Örnekleme gerekirse üstünkörü bir kaçını sayalım: İngiliz Longmans Yayımcılık Şirketi 1724'de Londra'da kurulmuş.. Amsterdam'da işletmeye açılan Alman Brockhouse kitapevi, ilk kitabını 1808'de yayınlamış.. Ünlü Larousse'cular, tanınmış ansiklopedilerini 1852'de Fransa'da bastırmaya başlamışlar. Kısacası, kitabın seçimi, basımı ve dağıtımı gibi evreleri kapsayan yayımcılık mesleği başlıca uzmanlık ve beceri isteyen bir alan olmuş .. hatta insana bazen "Ünlü Matbuat Hazretleri" dedirtecek kadar.

Gelgelelim ki kitabın Türkiye'deki garip öyküsü bambaşkadır. Kitapçılığın öncelikle bir basım işi olduğu besbelli.. Nitekim Osmanlı toplumu, "yazma kitaplar" dönemini kısıdan kesememiş ülkelerden biriydi.. Çünkü Gutenberg'in baskı makinesini buluşu 1446'lardadır. Ondan 283 yıl ve nelerden sonra bu "gavur icadı" makineler ancak memlekete girebilmişler. Burada bir an duralım: zira Adı, büyük hizmetiyle ölçülmesi ve rahmetle anılması gereken biri var; Matbaacı İbrahim Müteferrika.. Bundan böyle kişilerce uluslara verilen hizmet dalları asıldır, kökenleri değil.. Hasılı ilk Türk düzenli basımevinin yoğun çabalardan sonra ancak 1729'da İstanbul'da açabilmişler .. ki bu, Batı ile aramızda açılmış az gelişmişlik çukurunun etkenlerinden biri olsa gerek.. O devrin bol kitaptan korku ve ürküntüsü işte bu takvim yaprağının koynunda yatar.

Giderek Osmanlı ülkesinde basın ve yayımcılık işlerinde emeği geçenlerin sayısı az değil.. Hani yakın zamana kadar bu yolda hizmet vermiş yayınevlerinin bazılarını şöyle anımsayabiliriz: Muallim Halit, Sabahçı Mihran, İkbâl, İnkılâp ve ötekiler gibi... Ama bunlar arasında bir tanesi var ki kendine özgü nitelikleriyle bir Cumhuriyet kitapçısı adını alabilmiş. Ne var ki kaliteli kitap seçimi, tüm ilişkilerindeki dürüstlük, yapım

tekniki ve öteki özellikleriyle bir ayrıcalık da gösteriyor. Hele Kemalizm ilkelerine bağlılığı, dönemin aradığını hemen karşılama kaygısı başta geliyor. Hem basar, hem satar olmak, tüm iniş ve çıkışlara karşın.. Üstelik yarım yüzyıldanberi kitapçılık bayrağını önsıralarda koşturabilmek, acaba nasıl oluyor?

Remzi adında Hatay'da doğan (1907) bir memur çocuğu küçük yaşta öksüz kalır. Ailesiyle birlikte İstanbul'a göçerler. Bu çocuk İdadiyi (Lise) bitirdikten sonra tek başına ekmeğini kazanmak zorunda kalır. Yirmi bir yaşında (1928) iken ilk ahşap dükkânını Beyazıt'ta açar. Ne var ki bu dönem, Mustafa Kemal'in, başka liderlere benzeri asla nasip olmayan Harf Devrimini başlattığı yıldır. Hani bir ülkenin bin yıllık Arap yazısı, bir günde bir yana atılır. Artık onun yerine, üç ay içinde yeni Türk harfleri uygulanacaktır. Yani genç kitapçı ilk adımda sert bir kayaya çarpar. Yeni harflerle yepyeni bir uğraşma atılması gereklidir. Ama O, yılmadan yeni dükkânının kapısına, "Ümit Kitaphanesi" levhasını asar, sanki taze umutlarının bir sembolü Remzi gibi... İki yıl sonra da Babiâli'de ve bugünkü, Remzi Kitapevi'ne taşınır. Hemen de ilk yayınladığı kitap sade dilden Ömer Seyfettin'in "Yüksek Ökçeler"i olur.

Kitapçı Remzi ile tanışmamız İkinci Dünya Savaşı başlarına rastlar.. Bir müşteri ve satıcı ilişkisiyle sürer. Kitap seçerken müşteriye söylediği ölçülü, nazik tavsiyelerinde "efendi" bir adamın kendine çeken hali vardır. Zamanla alıcılık yumuşak bir tanışıklığa dönüştü. Giderek ahbap olduk ve hocam Şevket Süreyya Aydemir aracılığı ile şimdiki dostluğa varmıştık. Neyse biz yine kaldığımız yerden O'nun ilginç hikâyesini verelim: Yıl 1930'lardan sonrası.. Yurtta bir yandan da ülkücü bir coşkuyla arı dil devrimi filizlenmektedir. Dahası şimdi de eski harflerden sonra eski, belki bin yıllık kelimeler de değişecektir. Yani kitapçılığın tüm malzemesi toptan değişikliğe uğrar. Lâkin bu ılımlı görünen kitapçının gözünü hiçbir şey yıldırmaz. Hatta Dünya Edebiyatından bazı klasik çevirileri ilk kez Türkiye'de yayınlara ki, Hasan Ali Yücel'in Devlet Klasik çevirileri uyanış dizisine daha bir kaç yıl vardır. Burada kısa bir parantez açmakta yarar görülür: Harf devrim tarihine dek iki yüz yılda Türkiye'de topotopu 30.000 kadar kitap basılabilmmişti. Fakat bundan sonraki on yıl içinde, yani 1938'lerde 16.000 kitap yayınlanmıştı, resmen yeni harflerle. Bu toplamın yarısını da özel sektörün bastığı saptanır. Gerçekten bu sayılar o yıllar için ne kadar önemli bir coşku ve ibret dersi olsa gerek, değil mi?

Şimdi o yılların daha önemli bir olayına kulak verelim: Büyük Lider artık hastadır. Kitapçı Remzi, henüz devletin bile el atmadığı çetin bir soruna Babiâli'de tek başına el koyar. Mustafa Nihat Özön yönetimindeki Dünya Edebiyatından Çeviriler dizini hemen başlatır. Hele günün genç kuşakları da nice bir okuma açlığı içindedirler ya.. Nitekim bu dizinin ilk baskıları Atatürk'e sunulur. Ulu Önder, bu devrim kitapçısının girişimlerini kutlular, bir mektupla takdir ve teşviklerini bildirir. Kitapçı, bu öğüncü ve kıvançtan hız alarak: Dünya Klasik yazarları, Yeni Türk yazarları, Kültür Serisi, Türk Edebiyatı Kütüphanesi, Ansiklopediler vesaire gibi çeşitli yepyeni dizileri zincirleme ardarda dizer. Dahası, bunlara Bilim ve Yönetim dizilerini de ekler.. ki herbir dizi bir kitaplık büyüklüğündedir.

İlle de eser seçiminde, bilinçli bir beğenisi vardır: sağına, soluna bakılmaksızın ilericiler, aydınlatıcı, kalıcı nitelik çizgisini tutturabilmek.. İşte onların toplamı bine yakın bir eser sayısına ulaşır.

Bu çok dikenli, karpisli, çileli yoldan bir çok yolcu gelip geçti. Kimisi bir noktada kala kaldı, kimisi de silinip gittiler. Acaba onlar arasında devrim kitapçısı nasıl da başarılı olabildi? Elbette bunun çeşitli sebepleri olabilir. Ama öncelikle ve özellikle bir gözlemi dile getirmeliyiz: galiba O'nun kişiliği nazik, ölçülü bir görüntü altındadır. Azim ve kararlılığı keskindir.. İşte bunlar deneysel kanı ve ilkelerinden ödün vermeyen bir karakterin izlerini taşıyor. İlişkilerinde: daima düzgün ve haysiyetli bir kişiliği belirtir. Değer yargıları, ucuz ve yoz piyasaya malına yüz vermez. Olgun ve olumlunun altına inmeyen bir tutumu sürdürür. Oysa ki yayıncılığın çok yorucu ve az kâr getiren kolu okul kitaplarıdır. Ama kitapçı son gününe kadar onlarla ulusal görevini yaptığına inanır.. ve hâlâ eski velinimet gözüyle bakmaya devam eder onlara... Bilir ki varın bazı kişiler ve devran unutsun, yine de kitaplar durduğu yerde, sessizce tanıklık ederler hizmet edene...

Nihayet Türk yayıncılık tarihinde ve Babiâli yokuşunda yaşam takvimi bir güne varır. Tam 50 yıllık bir meslek ömrüyle, O'nun kurumu ünlü yokuşun doruğuna çıkarlar. Ama, kurucusu da her gün tırandığı bu bayırı yalnız 16 Ağustos 1978 günü bir kez daha çıkamaz, ardında bine yakın kitap adı ve temiz anılar bırakarak.... Artık yokuşun "Baba"sı bir kalp yetmezliğinden yetmiş bir yaşında dünyaya gözlerini yummuştu.. Lâkin o anlamlı gözleri asla geride kalmaksızın.. Çünkü sağlığında iken her işte olduğu gibi yine ileriyi görmüştü: Böylece Nejat Ebçioğlu ve Erol Erduran gibi iki seçkin damadını kuruluşunun